

Cultura de-a lungul secolelor I-IV

Retorica – “dumnezeul” disciplinelor – în cadrul primelor universități

În lipsa puținelor mijloace de comunicare existente în perioada analizată, totuși, interesul pentru cuvânt, pentru vorbirea corectă și plăcută auditoriului, erau la înălțime prin promovarea retoricii. Disciplină interesantă ce atrăgea persoane diferite, ea trădează dorința de deschidere, de interculturalitate, de cunoaștere a celuilalt, chiar dacă se folosea mai ales pentru promovarea intereselor materiale și politice.

Retorica are drumul și influența ei în acest periplu printre ani. La începutul Imperiului, studiul retoricii constituia încununarea normală a educației și începea în jurul vârstei de 15 ani. La sfârșitul secolului al IV-lea cultura unui intelectual latin era “o cultură esențialmente literară întemeiată pe gramatică și pe retorică și care năzuia spre realizarea tipului ideal de orator...; ea se potrivește nu doar culturii lui Augustin și a contemporanilor săi ci și mai vârstnicilor Sfânt Ambrozie, Lactanțiu.”¹

Folosită la comandă, ea putea influența în mod negativ mulțimile, însă rolul ei primordial a rămas acela de a uni indivizii în jurul unor idei, unor principii de viață. Utilizată de bogați și de săraci deopotrivă, manifestarea ei se diferenția doar ca spațiu și mod de abordare a problemelor. Rolul ei rămânea acela de a transmite și de a aduce niște răspunsuri, indiferent de subiect. Păstrând proporțiile, începutul de prim mileniu era dominat, ca și astăzi, de interesul pentru comunicare, pentru apropierea mai multor culturi și implicit a indivizilor de diferite origini. În perioada de formare a culturii și civilizațiilor, cuvântul vorbit este rege.² Retorica era învățământul rege, întrucât era necesar în toate ramurile de activitate.

Fără a amesteca noțiunile și sfera de abordare a lucrurilor, retorica era folosită de multe ori și de filosofie. Aceasta a ajutat-o să câștige teren în fața altor discipline, deși conducătorii politici o foloseau doar pentru a câștiga mulțimile. Puțini dintre ei au văzut rolul constructiv în întărirea comunicării, a relațiilor inter-umane.

Cu toate că la prima vedere lasă impresia promovării discursurilor, în care cel care contează e vorbitorul și tema propusă, retorica are și scopul vădit de a promova dialogul. De fapt, orice idee cere comunicarea pentru a putea fi evidențiată negativ sau pozitiv.

Discursurile-tip erau nu numai pronunțate în fața auditoriului lor, ci și redactate, pentru ca elevii să le poată studia cu atenție. Aceștia erau apoi invitați să le imite în compozițiile lor și, astfel, își începeau ucenicia în materie de creație oratorică. Un rol important îl avea cunoașterea conținutului, a argumentelor,

¹ **Henri Irénée Marrou**, *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, București, Humanitas, 1977, p.20.

² **Marrou, Henri-Irénée**, *Istoria educației în Antichitate, Lumea greacă*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1997, p. 97.

pentru a te putea evidenția în fața unor probleme neașteptate. Nu mai vorbim de accentul pus pe corectitudinea exprimării, aspect ce va aduce interes pentru studierea gramaticii.

Ținând cont de aceste puține lucruri, ne putem da seama cu ușurință de supremația retoricii. Toate disciplinele sau științele aflate la început de drum nu puteau fi cunoscute fără a fi prezentate direct și corect. În acest sens, singura posibilitate era folosirea retoricii, ceea ce a dus la promovarea ei odată cu apariția primelor universități provinciale: Autun, Treves – orașe în Galia – Bordeaux, dotate cu teatre, amfiteatre și remarcate ca adevărate centre de cultură unde veneau dascăli ieșiți din toate regiunile Imperiului: retori gali, spanioli, filosofi atenieni. Din păcate, la majoritatea manifestărilor culturale participau în primul rând elitele capitalei și ale provinciilor, care, în funcție de propriile interese a transmiteau corect sau denaturat informațiile primite.

Țin foarte mult să se înțeleagă scopul deosebit al promovării directe sau indirecte a retoricii pentru că, astăzi, avem nevoie, mai mult ca oricând, de folosirea ei în interesul declarat al promovării interculturalității. Secolele abordate au arătat eficiența ei în comunicare, fie că era vorba de discipline sau de relațiile directe dintre oameni. Expunerea și ascultarea unor puncte de vedere erau mai mult decât importante, cunoscute fiind situațiile dificile ce apăreau de la o zi la alta.

Termenul de interculturalitate cere dialogul, comunicarea, respectul pentru cel care intră în discuție. Aceste aspecte nu au fost ignorate în perioada analizată, secolele clădite în jurul venirii lui Iisus Hristos fiind un exemplu în acest sens, chiar dacă interesul ce prima era cel militar și politic.

Din punct de vedere cultural, primele patru veacuri de după Hristos au fost pregătite de interesul marilor personalități ce au pus început antichității ca perioadă determinantă în istoria culturii și civilizației. În acest context, retorica are meritul său în drumul pe care istoria l-a urmat spre modernitate și postmodernitate. Ea s-a manifestat ulterior sub alte forme și aspecte dar și-a păstrat rolul de liant între disciplinele tradiționale și cele ce s-au născut din ele. De aceea, nu trebuie să ne mire faptul că multe dintre personalitățile vremii au apreciat-o și au dat curs manifestării ei prin intermediul celorlalte discipline.

În acest spirit al comunicării, al dialogului constructiv, contemporaneitatea are din ce în ce mai multă nevoie de metodele folosite de retorică în interesul promovării deschiderii în comunicare indiferent de datele problemei. Omul cultural al prezentului și al viitorului nu-și poate onora numele decât printr-o exprimare verbală și spirituală care să satisfacă cerințele sănătoase ale tuturor categoriilor sociale.